

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.309

Dimarts, 20 de desembre del 2016

SUMARI

- 1 Eugeni S. Reig ► Nadal
- 2 Carme Riera ► Contra la precarietat lèxica
- 3 Jordi Badia i Pujol ► Us agrada “el Nadal”?
- 4 Paco Cerdà ► Pel desembre, gelades, nevades i sopes escaldades
- 5 Josep Lacreu ► L'estàndard necessari
- 6 J. Leonardo Giménez ► Un Nadal, però llarg
- 7 Albert Pla Nualart ► “Es van emetre vots per part dels diputats”
- 8 Albert Gilabert ► El lèxic de Nadal
- 9 Xavier Bosch ► En català, sisplau / Dèficit de futur lingüístic
- 10 Joan Solà ► Restolines

Bon Nadal!

InfoMigjorn és un butlletí setmanal que distribueix missatges informatius relacionats amb la llengua catalana.

ISSN 2462-7003 Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php> Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat   @InfoMigjorn

1 Nadal

Eugeni S. Reig

El Punt (edició del País Valencià), 21/12/2009

<http://www.elpunt.cat/noticia/article/-/-/117494.html>

S'acosta el període Nadal-Cap d'Any-Reis, una època màgica per a tots els que som, diguem-ho així, culturalment catòlics, independentment que siguem creients, agnòstics o ateus, catòlics practicants o anticlericals convençuts. Tots els que ens hem criat immersos en una cultura de tradició cristiana –i als valencians, això ens afecta de ple–, els dies que envolten Nadal ens porten a la memòria vivències de la nostra infància, i no únicament de la nostra, sinó també de la dels nostres pares, dels nostres avis, dels nostres besavis, vivències del passat que ens han arribat per tradició oral i s'han barrejat amb les pròpies.

Tant el dia de Nadal, com també els dies immediatament anteriors i els posteriors fins al dia 6 de gener, se'ns presenten envoltats d'una parafernàlia que transcendeix els actes religiosos i, fins i tot, la mateixa religió. La gastronomia nadalenca, les cançonetes de Nadal, les innocentades, les múltiples celebracions festives, els àpats, els regals dels reis, etc., formen part indissociable de la nostra tradició, de la nostra cultura, de la nostra personalitat, de la nostra idiosincràsia. Però la globalització uniformitzadora i anihiladora que, per desgràcia nostra, ens ha tocat viure, anorrea les cultures mil·lenàries i substitueix els trets específics dels pobles que tenen una personalitat diferenciada per altres trets universals que són clons vulgars i uniformes, idèntics arreu del món.

Fem una ullada ràpida a la gastronomia nadalenca, concretament al sopar de la nit de Nadal i al dinar del dia de Nadal. La tradició valenciana ha sigut, durant centenars d'anys, la nit del 24 de desembre –que els valencians sempre hem anomenat *nit de Nadal*, perquè és la nit en què es celebra el naixement de Jesucrist i que ara pràcticament tothom anomena amb el castellaníssim i innecessari *Nochebuena*– fer un sopar frugal que només es diferenciava del d'una nit quotidiana pel fet que, per a postres, es menjava fruita seca, com ara ametlles, avellanes, castanyes, bellotes dolces, figues seques, panses, etc., i, per descomptat, el tradicional panfífol.

Era un sopar lleuger que permetia dormir bé i arribar amb forces i bona cosa de gana al dinar del dia de Nadal, el típic putxero valencià amb pilotes, que abans s'anomenaven *tarongetes* perquè tenen, aproximadament, la forma i la grandària d'una taronja petita. L'alcoià Josep Garcia Llopis arreplega en el seu llibre

Revoltim la cançoneta següent, que ell recordava haver sentit en l'Alcoi de primeries del segle XX:

*Passen bones festes,
festes de Nadal;
bones tarongetes
i un conill ben gran.*

Actualment, a Alcoi, ja no s'usa la denominació *tarongeta* –tothom en diu *pilota*–, però els valencians que viuen al sud de la línia Biar-Busot continuen emprant-la amb normalitat. A Elx, per exemple, no es diu de cap altra manera.

A partir dels anys seixanta del segle XX va començar a entrar la televisió en les nostres llars i els valencians ens vàrem assabentar que en altres punts d'Espanya –a Madrid, per exemple– la nit de Nadal era costum fer un gran tiberi, amb angules, gambes, llagostins, percebes, un besuc al forn o mig corder rostit i, per a postres, dolços a orri. Nosaltres, immediatament, ho vàrem copiar i, ¡hala!, bona fartada per a sopar. I l'endemà, dia de Nadal, com no volem renunciar a res, ¡això podíem fer!, a menjar-nos l'olla de Nadal amb pilotes, el torró i tot el que siga menester. I encara sort que el dia 26 de desembre, en què sempre hem celebrat el segon dia de Nadal i ens hem menjat un bon plat de canelons fets amb les sobres del putxero, ara ja no és festa i podem anar a l'ambulatori a buscar ajuda per a combatre l'enfit.

I de les cançonetes de Nadal ¿què en podem dir? Els valencians, durant anys i anys, hem cantat les nades en la nostra llengua. Manuel Sanchis Guarner en va arreplegar unes quantes que va publicar en el seu *Cançonet de Nadal* que, molt encertadament, ha reeditat l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, acompanyat d'un CD amb tretze nades nostres interpretades per diversos grups i cantants de la terra. Fa uns anys el Grup de Danses Carrascal d'Alcoi va editar el CD titulat *L'asguilando. Cançons populars del Nadal alcoià* amb quinze nades alcoianes. Eixes són les cançonetes que els valencians hem cantat sempre fins que ens varen ficar en el cap que en lloc de cantar allò de “a la rum rum, a la rum rum, figues i panses i apagueu la llum” (també hi ha la variant “a la rum rum, a la rum rum, figues i panses apaguen la llum”) el que havíem de fer és mirar “*cómo beben los peces en el río*”, que es veu que és una cosa d'un nivell intel·lectual més elevat. Però com açò de la globalització va i ve i no s'entreté ara, gràcies als mitjans de comunicació i als altaveus de les grans superfícies, ja no ens interessa si “*los peces beben y vuelven a beber*” o si el “*chiquirritín está dormidito entre pajas*”, ara l'interés rau en *jingle bells, joy to the word, deck the halls, let it snow, up on a housetop, sleigh ride,*

winter wonderland o *here comes Santa Claus*, tot amb autèntic i inequívoc sabor americà, com toca.

De tota manera, com sé que, afortunadament, encara hi havem uns quants valencians que estimem profundament les nostres coses, reproduïsc tot seguit la lletra de *Pastoret ¿a on vas?*, una cançó de Nadal genuïnament nostra. Aquesta nadaleta la conec d'Alcoi i la lletra que aporte correspon a com l'he sentida cantar a persones de la meua família. Vull aclarir, no obstant això, que la cançó és coneguda, amb variants molt lleugeres, en diversos llocs de la nostra àrea idiomàtica, com ara Girona, el Pirineu de Lleida, el Priorat, les Terres de l'Ebre, l'illa de Mallorca i diverses poblacions valencianes.

Desitge un molt bon Nadal a tothom.

PASTORET ¿A ON VAS?

Pastoret ¿a on vas?

A la muntanya, a la muntanya.

Pastoret ¿d'a on véns?

De la muntanya de vore el temps.

¿Quin temps fa?

Plou i neva, plou i neva.

¿Quin temps fa?

Plou i neva i nevarà.

Pastorets que en aquella muntanya,
en aquella cabanya, estaven sopant.

Baixa un àngel que els allumenava
i els encaminava als peus de l'infant.

Pastoret ¿què fas?

Feixos de llenya, feixos de llenya.

Pastoret ¿per què?

Per a calfar-me que fa molt de fred.

¿Vas molt llunt?

A un pesebre, a un pesebre.

¿Vas molt llunt?

A on el bon Déu ha nascut.

Pastorets que en aquella muntanya,
en aquella cabanya, estaven sopant.

Baixa un àngel que els allumenava
i els encaminava als peus de l'infant.

2 Contra la precarietat lèxica

Carme Riera

La Vanguardia, 11/12/2016

<http://www.lavanguardia.com/opinion/20161211/412533549673/contra-la-precarietat-lexica.html>

Els sociolingüistes asseguruen que d'un temps ençà no només parlem pitjor sinó que ho fem amb un vocabulari més restringit, emprant cada vegada menys paraules i repetint les mateixes. Per això quasi bé podem considerar que la majoria de les que recullen els diccionaris són sobreres. El principi d'economia impera en la comunicació avui més que mai. Fins i tot allò del bo si breu dues vegades bo ha estat variat en cal que el bo sigui breu.

El màxim dels 140 caràcters dels tuits són una mostra més d'aquesta recerca de concisió que requereixen els nous temps, en els quals, sovint, les emoticones supleixen les paraules. Ja no és necessari buscar les que millor encaixin amb el missatge que volem emetre, les més exactes o precises. N'hi ha prou amb seleccionar alguna imatge –n'hi ha moltes i molt variades en el repertori de les aplicacions per a mòbils–, encara que amb això perdem la capacitat d'escollir entre les possibilitats que ens ofereixen els sinònims d'un mateix terme i oblidem les matisacions adjectives, tan importants en els textos escrits i ja no diguem en l'estil dels escriptors.

Els més grans autors són, al meu entendre, els que millor escullen els adjectius. En català, Pla o Sagarra. No cal dir que em refereixo a l'escriptor i no al seu fill, el cronista. En castellà, serveix Barral a manera d'exemple proper. La prosa nerviosa de les seves magnífiques memòries, essencials per entendre el món d'ahir, quan els editors anaven amb un llibre a la mà i no amb una calculadora, segons afirmació seva, es basa precisament en la seva capacitat d'adjectivar d'una manera precisa gairebé sempre allunyada del gastat. Recordo encara alguns exemples formidables com el de “la plaça malalta d'abandó”, “una olor cordial” o “la llibertat ajornada”.

Els adjectius aporten matisos imprescindibles, que ens permeten completar la significació dels substantius, però com que sembla que els matisos estan en decadència no és estrany que també ho estiguin els adjectius, excepte aquells més suats que solen implicar, a més, conceptes maniqueus. Lleig/maco, bo/dolent, blanc/negre, jove/vell dominen, pel que sembla, sense deixar opció a altres possibilitats menys absolutes, més adients i de vegades fins i tot impres-

cindibles. Avui els versos de Verlaine que aconsellaven als poetes tenir en compte el matís caurien en sac foradat.

Per utilitzar els matisos fa falta una capacitat lingüística que avui no sembla necessària, per aquest motiu interessa a pocs desenvolupar-la. Parlar bé no està de moda. Per contra, en molts ambients es considera propi de la “casta” o de la caspa, de les elits cultes o dels vells de boina, encara que aquests avis parlin molt millor i amb més propietat que els seus néts que els dejecten.

Buscar la paraula adequada al registre que volem emprar sembla d'una altra època, entre altres coses perquè l'únic registre que molta gent coneix és el col·loquial. I fins i tot de vegades aquest és més adient per a una conversa de taverna, rufianesca, amb allau de paraulotes, insults i procacitats, que d'un intercanvi lingüístic entre persones civilitzades. No advoco per emprar només aquelles paraules que semblen embolicades amb cel·lofana i rematades amb llaç, cursis, dessaborides o fades, res més allunyat dels meus interessos, sinó per anomenar al pa, pa i al vi de moltes altres maneres adequades a cada circumstància.

La precarietat lèxica sembla característica dels nous temps, tres-centes paraules diuen que basten per lladrar, perdó, parlar en qualsevol idioma. Hi ha qui considera que això és a causa de la immediatesa comunicativa que ens subministren les noves tecnologies, directament proporcional a la falta de reflexió necessària per poder triar el terme apropiat i no reiterar les mateixes paraules. Em pregunto, amb certa alarma, si per ventura tot això no té a veure també amb l'avanç i consolidació dels populismes.

L'escassa capacitat expressiva suposa igualment una deficient capacitat de comprensió i la manca d'ambdues ens fa molt més manipulables. Els publicitaris saben que els eslògans han de ser directes, precisos i fer diana en l'objectiu indicat. El que cal és que ens impel·leixi a consumir, no a reflexionar ni tan sols si més no sobre les possibles bondats del producte. L'èxit de les campanyes publicitàries consisteix, precisament, en el nombre de persones que optin per comprar un producte determinat i que facin de la seva adquisició una necessitat peremptòria. O el que és el mateix, una campanya triomfa quan s'aconsegueix que ens convertim en consumidors abans que en ciutadans. Un mètode que semblen seguir alguns partits polítics populistes a la cerca de votants consumidors, com més ignorants més manipulables, com més incapaços d'entendre més propicis a combregar amb rodes de molí, més proclius al fet que prenguem com a veritats les mentides que ens tracten d'endossar.

La precarietat econòmica és una preocupació prioritària de les societats avançades, em pregunto si no caldria lluitar també contra la precarietat idiomàtica i això només pot fer-se amb més i millor escola. Quant de temps manca encara per arribar a un pacte per l'educació?

Ninot de Joan Antoni Poch (JAP) publicat originàriament a *El Punt*, 26/05/2011

3 Us agrada “el Nadal”?

Jordi Badia i Pujol @jbadia16

Blog *El clot de les Ànimes*, 16/12/2016

<http://blocs.mesvilaweb.cat/jbadia/2016/12/16/us-agrada-el-nadal/>

«M'agrada el Nadal» és una cançó força coneguda, sobretot entre la quitxalla. La canta [Dàmaris Gelabert](#), una dona que ha treballat de valent per fer arribar cançons en català als infants. Però no ens hauria de passar per alt que «m'agrada el Nadal» és una frase estranya al català de sempre. Això ho hauríem dit (i ho diem, vaja) d'una altra manera: «M'agrada Nadal».

Cal demanar-se com és que s'ha escampat tant, aquest article de «Nadal»? Em sembla que no cal, oi?

Doncs si no volem que, una vegada més, el català sucumbeixi a la llengua dominant només hem de llevar aquest article. Vegem-ne exemples, aplegats ací i allà:

Estimo el Nadal: **Estimo Nadal.**

Com se celebra el Nadal al món? **Com se celebra Nadal al món?**

El Nadal ja ha arribat: **Nadal ja ha arribat** (més habitualment: **Ja ha arribat Nadal**).

La campanya solidària il·lumina el Nadal: **La campanya solidària il·lumina Nadal.**

Per adonar-se que això és estrany a la nostra llengua, no cal pas retrocedir segles. Consulteu, per exemple, el [Corpus Textual de la Llengua Catalana](#), amb gairebé 1.400 exemples contemporanis. O bé llegiu el *Poema de Nadal* de Josep M. de Sagarra: ni una vegada no hi trobareu «Nadal» precedit d'article.

Si volem distingir el dia 25 del conjunt de les festes nadalenques, podem dir «el dia de Nadal» i «les festes de Nadal», però no és justificat de dir «el Nadal» ni en l'un cas ni en l'altre.

Hi ha un frases que semblen difícils de resoldre. «Felicitar el Nadal a algú», per exemple. Però és que això sempre s'havia dit d'una altra manera: «Felicitar algú per Nadal». És una errada «Felicitar el Nadal a algú» com ho és «Felicitar el sant a algú» (s'ha de dir «Felicitar algú pel seu sant»).

Igualment, avui sentim frases forçades, com ara: «Preparem el Nadal», «Viu el Nadal», etc. Podem inventar allò que vulguem, però no hauríem de violentar la llengua. En el primer cas, si trobem forçat «Preparem Nadal», podem dir «Preparem-nos per a Nadal». Quant al segon, «Viu Nadal» no és pas més estrambòtic que «Viu el Nadal», llevat que l'espanyol ens hagi estovat les orelles i els ulls.

Naturalment, «el Nadal» és correcte quan és determinat, és a dir, quan parlem d'un Nadal concret: «Recordo perfectament el Nadal del 1970, però no tant el del 1975.»

La paremiologia catalana és plena de frases referides a Nadal i no n'hi ha cap que dugui article: «Nadal en dilluns, festes a munts», «Si Nadal fa estiu, Pasqua prop del caliu», «Nadal sense lluna, de cent ovelles no en queda una», «Nadal vindrà amb molta alegria; també el passarem com un altre dia», «Quan Nadal hagi passat, queda't la llana i ven el ramat»...

El portal Ésadir, de TV3, després d'explicar això mateix que us he dit, hi afegeix: «sol portar-ne [article] també quan fa de subjecte o complement directe, amb un valor conceptual més que no pas temporal (*no m'agrada el Nadal / repensar el Nadal*, etc.).» Voleu un exemple que ho desmenteix? De segur que tots reconeixeu aquest ús *conceptual* de «Nadal» fent de subjecte en *El poema de Nadal*:

*Però Nadal ens ha pintat el rostre
amb un vermell precís i decidit,
i ens dóna un sentiment de llar, de sostre,
de terra, de nissaga i d'esperit.*

Ja ho veieu: una vegada més ens trobem un cas d'interferència de l'espanyol que ens fa canviar la manera d'expressar-nos de tota la vida. I una vegada més, els filòlegs podem fer dues coses: o bé admetre-ho passivament, anotar-ho a la llista i demanar a l'Institut d'Estudis Catalans que accepti aquesta «novetat de la llengua real», o bé cridar l'atenció (a l'aula, a casa, a la feina, al bloc...) perquè no volem que el català sigui més catanyol.

L'escala hi és: la volem pujar o la volem baixar?

Vegeu també "[S'acosta Nadal](#)", de Ramon Torrents (*Raons de llengua*, 17/12/2016)

4 Pel desembre, gelades, nevades i sopes escaldades

Paco Cerdà

Levante-EMV, 04/12/2011

<http://www.levante-emv.com/panorama/2011/12/04/pel-desembre-gelades-nevades-i-sopes-escaldades/862132.html>

El desembre és un vell que fa arrugar la pell. Mor l'any ja gastat mentre el dia va acurtant-se i el fred penetra als ossos. El refranyer ja ho avisa: el fred de desembre es fica dins per sempre, i el seu vent fa tremolar al més valent. Per això, i per la letargia que adorm els solcs dels bancals, el llaurador no ha d'alçar-se del llit massa matí: Per desembre i gener, no cal ser matiner. A la gent fredolina no li convé innovar a la cuina: Pel desembre, gelades, nevades i sopes escaldades. I a la jovenalla, més li val fer cas dels més vells i seguir el seu consell: Del desembre a la fi, cada cabra amb son cabrit, però amb una condició: qui en desembre ha de festejar, vora el foc s'ha de posar.

La llar (o l'estufa o la calefacció, no forcem ni el costumari ni el romanticisme) s'erigeix en protagonista l'últim mes de l'any. I entorn a ella, la família. Amb el Nadal a l'horitzó, s'acosten dates de dinars, sopars i encontres familiars. Diuen que la sang, sense foc bull. Per al bo i per al roín. I l'humor de la tradició en dóna fe: la sogra, ni de sucre és bona; dos cunyats en pau i junts, no hi poden estar més que difunts; apanya't sogre, per a qui t'herete, dol a la roba i el cor alegre; oncles i ties, el dol quinze dies, i si no et deixen res, huit i no més; amor de gendre, sol de desembre; sogra i nora, quan una riu l'atra plora.

Així, amb la família reunida, arriba el mes de les celebracions més grans de l'any. Diuen que sant Nicolau, obri les festes amb clau (6 de desembre). Per què? Es creu que despús demà –celebració de la mort d'aquell sant orfe i molt caritatiu que visqué a Anatòlia al segle IV– comença el viatge del barbut Santa Claus per a repartir els regals als xiquets de tot el món. Santa Claus deriva de Sant Nicolau, i de cecs és no vore que li està guanyant la partida a la tradició dels Reis.

No obstant això, encara és possible viure un Nadal valencià. I ací proposem – amb més vocació etnogràfica que essencialista– tres exemples. D'entrada, la visita al Betlem de Tirisiti (del 23 de desembre al 5 de gener). És una joia valenciana de la cultura tradicional, declarada Bé Immaterial d'Interés Cultural, que es representa a Alcoi des de mitjan segle XIX recollint l'herència mediterrània dels teatres de titelles de peu i vareta. L'entranyable venter Tirisiti, la seua muller Tereseta, el sereno, el simpàtic agüelo o el bou, així com els personatges de la part més oficial (els Reis, la Sagrada Família, els pastorets...) connecten els xiquets amb un passat atàvic ben diferent al dels centres comercials i els *Jingle Bells* que aprenen a l'escola.

Precisament per ací va la segona recomanació: recuperar les velles nadales valencianes. Eclipsats pel *Noche de paz* o el *Belén, campanas de Belén* i altres villancicos forasters, van deixant-se de sentir –més enllà del *Fum, fum, fum*– les melodies i lletres nadalenques del poble, aquelles que Sanchis Guarner recollí al *Cançonet valencià de Nadal*. «La nit de Nadal / és nit d'alegria, / el fill de Maria / és nat al portal». I tantes altres que es moren...

Així va morir al seu dia el Cant de la Sibila, el drama litúrgic de melodia gregoriana que es representava als temples valencianes en la missa del Gall fins que l'Església –sempre temerosa– el prohibí al segle XVI. Amb feu ininterromput a Mallorca i l'Alguer, alguns pobles valencians l'han anat recuperant i recreen aquesta profecia de la fi del món i el judici final, dia en què «lo sol perdrà sa claredat / mostrant-se fosc i entelat, / la lluna no darà claror / i tot lo món serà tristor».

Pero abans que arribe tot això, entrarà l'hivern el dia 22 per a omplir de fred cada racó durant quasi 89 dies. Diuen que les sopes i el sol a l'hivern donen consol, però l'experiència ho contradiu: del sol de l'hivern i dels núvols de l'estiu, enganyats eixiu. Si no el calor, sí que ens queda l'esperança de vore créixer la llum solar, a partir del solstici, amb la vella cantinela: Per santa Llúcia, un pas de puça (dia 13); per Nadal, un pas de pardal (25); per sant Esteve, un pas de llebre (26); per Any nou, un pas de bou (1 de gener); per Reis, mitja hora creix (6); per sant Antoni, un pas de dimoni (17); per sant Sebastià, un pas de marrà (20 de gener); i per la Candelera, una hora entera (2 de febrer). Però encara ens queda bona cosa de fosc (i no parlàvem ara de política, mercats o religió) per suportar: perquè dies de desembre, dies de malura: tot just es fa de dia que ja és nit obscura.

5 L'estàndard necessari

Josep Lacreu

Blog *Pren la paraula*, 07/12/2016

<http://red.levante-emv.com/joseplacreu/2016/12/07/lestandard-necessari/>

El terme *estàndard* és un anglicisme que ha penetrat en els usos quotidians fins a fer-se'ns totalment imprescindible. Qualsevol venedor ens parla, per exemple, de *mides estàndard*, ja siga referint-se a uns llençols o a uns armaris de cuina; els electricistes o els informàtics també fan servir amb desimboltura la paraula *estàndard* en referència a un determinat tipus de clavilles que permeten connectar diversos dispositius; en estadística, forma part del lèxic bàsic en expressions com *desviació estàndard* o *error estàndard*... En tots els casos el terme *estàndard* té un fons semàntic compartit: es tracta d'un patró establert convencionalment que, aplicat a un concepte qualsevol, en la pràctica vol dir que és el format més comú, la solució més general, l'error més habitual.

En l'àmbit lingüístic també s'ha generalitzat este anglicisme, bé usat com a substantiu, l'*estàndard*, o adjectivant altres paraules com *registre*, *nivell* o *llengua*. I, en gran part, manté una gran similitud amb el significat que té en la resta d'àmbits. Evidentment, atesa la complexitat del codi que es pretén estandarditzar, té uns perfils molt més dubtosos; però, en essència, compartix els mateixos trets bàsics. L'*estàndard lingüístic*, efectivament, és també un patró de referència per als parlants que es projecta especialment en els mitjans de comuni-

cació. És per això que, en les actuals circumstàncies, en què es vol tornar a posar en marxa una televisió valenciana i molts mitjans de comunicació s'han arrancat a fer servir el valencià en les seues planes, pot resultar útil que reflexionem col·lectivament sobre el sentit que cal atribuir al terme *estàndard* en l'àmbit lingüístic, i sobretot intentar clarificar de quina manera s'hauria de materialitzar per a satisfer les necessitats comunicatives de la societat valenciana. A vegades no és possible traslladar sense més ni més els esquemes teòrics elaborats en altres latituds respecte a llengües que tenen unes circumstàncies sociolingüístiques ben diferents. L'estàndard no és un punt de partida, sinó una resposta pragmàtica a unes necessitats concretes. Hem d'analitzar, per tant, quines són les nostres circumstàncies socials, polítiques i lingüístiques per a poder perfilar el model d'estandardització que millor s'ajusta a les nostres necessitats.

Així que comencem per fer un breu apunt de la història del terme *estàndard*. En el nostre àmbit cultural començà a usar-se durant els anys setanta, en gran part associat a les necessitats del sistema educatiu i dels mitjans de comunicació emergents. Fou concretament Lluís López del Castillo qui féu servir el terme *estàndard* per a trencar la dicotomia de les nocions de *correcte* i *incorrecte* aplicades a l'ensenyança de la llengua partint de la teoria dels registres lingüístics elaborada pel lingüista anglés Michael Halliday. Però, centrant-nos ara en les necessitats dels mitjans de comunicació, cal assenyalar que, d'acord amb l'ús que se'n fa en les llengües del nostre entorn, l'*estàndard* és una varietat lingüística que busca la maximització de l'eficàcia comunicativa a través d'un procés de selecció de formes en un determinat espai comunicatiu. L'estàndard, per tant, no és equivalent a *llengua literària*, ni menys encara a *llengua nacional*: no invoca essències pàtries ni pretén encotillar l'expressió dels escriptors. És un model de llengua destinat a satisfer les necessitats d'uns mitjans que operen en un espai i en un temps determinats des d'uns paràmetres de funcionalitat comunicativa.

Fent una ullada a les llengües del nostre entorn, es pot constatar que l'estàndard de la BBC, posem per cas, no intenta construir un model de llengua que servisca de referència per a britànics, americans, australians i altres nacions de la Commonwealth; la llengua que fa servir la Televisió Espanyola no és tampoc una varietat equilibrada i equidistant que aprofite alhora per a espanyols, argentins o mexicans; no sembla tampoc que des de la Televisió Canària tinguem una especial preocupació per fer les seues emissions en una varietat lingüística neutra perquè, si per ventura algun asturià les captara, via satèl·lit o a través

internet, no tinga cap problema de comprensió. En cada espai comunicatiu, els estàndards s'adapten funcionalment a les seues pròpies necessitats.

La televisió valenciana, i en general els mitjans de comunicació valencians, orals o escrits, han de procurar igualment satisfer les seues pròpies necessitats comunicatives partint de la varietat lingüística dels receptors naturals. Seria un contrasentit que, invocant l'estàndard com un tòtem sagrat, es desvirtuara el valor primordialment comunicatiu que hauria de tindre la llengua de les emissions televisives. Les formes habituals potencien la comunicació; les estranyes, l'entrebanquen. El valencià no es dignifica recorrent a arcaismes o variants pròpies d'altres parlars. I no es tracta tampoc de proscriure cap variant ni menys encara de demonitzar simbòlicament cap paraula, sinó d'actuar amb racionalitat. Està molt bé que es busquen mecanismes per a intercanviar emissions entre les diverses televisions del domini lingüístic, però les produccions pròpies fetes per als valencians haurien de fer-se sobre la base de prioritzar les solucions lingüístiques més generals entre els mateixos valencians. És una qüestió de pura lògica comunicativa.

6 Un Nadal, però llarg

J. Leonardo Giménez

Levante-EMV, 21/12/2012. Reproduït a *El valencià és fàcil* (Alzira: Reclam, 2016)

Em trobava dissabte en una botiga i sent que la dependenta, filla dels amos de la tenda, diu: "Ja s'acosten els Nadals". Ni son pare ni sa mare, i molt menys els seus iaïos, hagueren pluralitzat el nom de tan emblemàtica celebració. En la nostra llengua celebrem el Nadal, així en singular, i ens val des del 24 de desembre fins al 6 de gener de l'Any Nou. En castellà, és usual dir "las Navidades", però en valencià, amb un Nadal, però llarg, en tenim prou.

Passa com en el "bon dia", que n'hi ha prou amb el singular, contràriament a la llengua veïna, que diu "buenos días", encara que també en algunes parts també diuen "buen día". Això de fer-ho en singular, mentre en castellà ho fan en plural, ocorre en altres casos; per exemple en les locucions en què citem l'esquena. En la demanada sèrie *L'Alqueria Blanca*, el retor digué que abans "Els retors deien missa d'esquenes al feligresos". "Que quantes esquenes tenen els retors valencians?", es preguntava el lexicògraf Eugeni S. Reig. El capellà televisiu devia haver dit que "Els retors deien missa d'esquena als feligresos", per-

què només en tenim una, d'esquena. Una altra cosa seria “D’espates, perquè d’això sí que en tenim dos”.

Tornant al llenguatge nadalenc, el 24 i el 31 de desembre celebrarem la Nit de Nadal i la Nit de Cap d’Any, respectivament, i per a res *Nitbona* ni *Nitvella*, que serien calcs innecessaris i inadmissibles en valencià. I abans, a algú li eixirà la Grossa de Nadal, que és com hem d’anomenar el premi del sorteig de la loteria de Nadal. I al primer dia de l’any li direm dia de Cap d’Any. I al Jesús xiquet, li direm Jesuset, bandejant això de *el Niño*, tant al personatge com a la loteria que el rememora. I arribem a la ‘representació del naixement del Jesuset’, al qual li direm, com és tradicional i usual, *betlem*, encara que en altres contrades de la nostra llengua en diuen *pessebre*. Per als valencians, majoritàriament, *pe-sebre*, amb una s, és ‘la menjadora dels remugants grans (bovins, cavalls, ases, muls)’, també, per extensió, l’habitable que el conté. En un betlem hi ha el pesebre, com a motiu central de tal representació, però per a nosaltres, no tot el betlem és un pesebre.

7 “Es van emetre vots per part dels diputats”

Albert Pla Nualart

Ara, 09/12/2016

http://legim.ara.cat/emetre-vots-part-dels-diputats_0_1702629760.html

En aquesta sèrie de *tastos* en què divulgo racons interessants de la gramàtica de l’IEC (GLC), avui vull parlar de la locució *per part de*. M’interessa molt perquè, com a lingüista d’un mitjà, constato cada dia que és una plaga que enfarrega i fa feixucs molts textos. Que quedi clar, però, que una cosa és considerar correcta una forma i una altra desaconsellar-la estilísticament, i que això segon no és feina d’una gramàtica normativa.

D’entrada la GLC afirma, amb raó, que la preposició *de* és sovint ambigua. A “L’elecció del rector” no sabem si el rector elegeix o és elegit, i en cas que sigui elegit i l’elegeixi el claustre, no és viable “L’elecció del rector del claustre”. Això legitima “L’elecció del rector per part del claustre”. Podríem fer servir *per* en lloc de *per part de*, però *per part de* fa la frase més clara. Una ambigüïtat semblant legitima, segons la GLC, “La por al mestre” quan el mestre és el temut i no qui tem. I està bé que ho digui perquè la fitxa 2098/2 de l’Optimot (i molts lectors) encara es limita a afirmar que “la preposició que ha d’acompanyar *por* és *de* i no *a*”.

El que ve a dir la GLC és que l'agent d'una acció –qui la fa– es pot expressar amb *de*, *per* i també *per part de*. I jo diria que *per part de* resulta més propi i adequat quan l'acció l'expressa un nom, com a “L'exploració d'una idea per part dels imitadors”, però innecessari i abusiu (tot i que correcte, segons la GLC) quan l'expressa un verb, com a “La iniciativa va ser molt criticada per part de l'oposició”. Jo aquí escriuria *per*, entre altres raons perquè *per part de* pot voler dir només una part de l'oposició.

Però em sona molt pitjor “Es van emetre vots per part dels diputats”, una passiva reflexa en què el pronom *es* ja exerceix d'agent (impersonal) i fa inviables altres agents. La GLC justifica la correcció d'aquesta frase dient que *per part de* –a diferència de *per*– no expressa aquí l'agent sinó la provenença dels vots i hi veu una forma pròpia del mitjàns. Jo diria que per desgràcia, i cada vegada que topo amb “Es va fer X per part de Y” la converteixo en “Y va fer X”.

8 El lèxic de Nadal

Albert Gilabert @AlbertGilabert

Blog *Fricor de llengua*, 11/01/2016

<http://fricordellengua.blogspot.com.es/2016/01/el-lexic-de-nadal.html>

El Nadal ja ha passat. Sovint fem en aquesta època un vocabulari i una fraseologia específics que estan massa interferits per l'espanyol, el francès a la Catalunya Nord i l'italià a l'Alguer. Provarem ací de descriure els errors més comuns que s'han fet durant aquesta festa. En aquesta primera entrega ens referirem al lèxic però en entrades posteriors inclourem aspectes de morfologia i de sintaxi.

El dia 1 de gener té el nom supradialectal de (*el dia de*) *Cap d'Any*. En alguns indrets també hi trobem la denominació (*el dia de*) *Ninou*, ben documentada també en època antiga. En alguns pobles també diuen *el primer de l'any* o *el primer d'any* com es pot comprovar en el magnífic *Atlas Lingüístic del Domini Català*, consultable [en línia](#). L'*any nou* el reservarem doncs per a l'any que comença, millor que no per al dia puntual de l'1 de gener. Encara que la felicitació *feliç any nou* està acceptada normativament, creiem que la genuïna i pròpia és *bon any* o *bon any nou*.

Sembla que ja comencem a desterrar els termes *Nit Bona* i *Nit Vella* per abraçar la *nit de Nadal* i la *nit de Cap d'Any*. Ens hi referim a les nits que comencen la vespra del dia de Nadal o la del dia de Cap d'Any i que s'allarguen fins a l'alba d'aquests dies. Darrerament trobem que s'omet *la nit* i diem *fiesta de Nadal / Cap d'Any*, *sopar de Nadal / Cap d'Any*, etc. per referir-nos a la festa o sopar del 24 o 31 de desembre, no del 25 de desembre o l'1 de gener. No crec que siga un ús condemnable, tot i que el terme *fiesta de Nadal* s'ha usat tradicionalment per a designar la del 25 de desembre. Fet i fet, això respon al canvi social en les celebracions, ja que en el passat solien ser religioses i diürnes, mentre que ara predominen, sobretot entre els joves, les festes laiques i nocturnes.

En relació amb aquest canvi de festes, el conseller d'Economia del govern valencià va escriure recentment [un article](#) on denunciava la pèrdua del segon dia de Nadal al País Valencià. Traduec de l'espanyol:

És interessant recordar que no és tradició valenciana el sopar familiar de la nit de Nadal, que es vivia d'una altra manera. Els de missa anaven a missa, a la Missa del Gall, i en acabant a casa es feien una xocolata o alguna altra cosa: un ressorpó. [...] La tradició castellana del sopar de la nit de Nadal ha penetrat en moltes llars valencianes i ho ha fet sobretot perquè ha omplert el buit que deixa la necessitat d'una segona trobada familiar en aquesta festa. Una trobada que moltes famílies ja no poden celebrar el segon dia de Nadal perquè és feiner.

Afortunadament a Catalunya encara és festa el dia de Sant Esteve (o *segon dia de Nadal*) i mengen canelons fets amb les sobres del dia anterior. Per cert, amb aquest dia tenim la locució verbal *durar de Nadal a Sant Esteve*, amb el significat de durar molt poc. De la mateixa manera que la nit de Nadal és tradició castellana, la nit de Cap d'Any és una tradició també relativament bastant recent.

El naixement de Jesús representat per figuretes o persones i un decorat té noms diversos arreu del territori. Un terme supradialectal podria ser *naixement* (pronunciat *naiximent* en alguns indrets), que el DCVB recull, però no sabem si ha arrelat alguna vegada popularment. A les Illes Balears i de Tarragona cap al sud (incloent-hi per tant el País Valencià i les terres de l'Ebre) d'això en diem *betlem*. A la Catalunya Vella en diuen *pessebre*, pronunciant-ho amb es sorda. En la llengua antiga s'escrivia *pesebre*, amb una es, i en aquelles terres on es conserva el terme amb el sentit de menjadora d'animals, segueix pronunciant-se amb es sonora. Sembla per tant que *pessebre*, pronunciat amb es sorda i escrit amb dues esses, és un espanyolisme, com molt bé han denunciat mos-

sèn Alcover al DCVB o Eugeni Reig [en un article](#) al Punt. Alcover deia: «La pronúncia *pessebre* amb s sorda, en els llocs de parlar no apitxat, és deguda segurament a haver pres el mot *pesebre* en la || 2 [accepció de representació nadalenca] del castellà, mentres que la pronúncia amb z sonora (*pesebre*) en la || 1 [accepció de menjadora d'animals], en altres comarques, i la grafia *pesebre* que és constant en els escrits antics, indiquen la llegitimitat [sic] de l'origen llatí del mot en català». El [Diccionari Normatiu Valencià](#) sols arreplega la forma pròpia *pesebre*. El DIEC no sols continua permetent *pessebre* amb el sentit únic de representació nadalenca sinó que no inclou la forma genuïna en cap sentit, ja que al Principat a la menjadora d'animals li diuen *grípia*.

Fet i fet, les llengües del nostre entorn com el francès, l'italià o el portuguès diuen *pesebre* a aquesta representació: *crèche* (cognat de *grípia*), *presepio* i *presépio*, respectivament. Pareu esment a l'única es! Hauríem doncs d'elevat *pesebre* a mot supradialectal? Sembla raonable.

En aquest *pesebre* trobem diferents figures bíbliques. La central és l'Infant Jesús: si volem que es diga igual a tota la catalanofonia, hauríem d'evitar noms com *Nen* o *Xiquet Jesús*. A més en francès també es diu *Enfant Jesus*. En valencià també té el nom popular i ben viu de *Jesuset*. Els homes que segons la tradició portaren or, encens i mirra a Crist nat s'han dit sempre *els Reis* o, en algunes viles i pobles valencians, *els Reixos*. Si es vol, amb un gir estilístic, podem dir-ne *els Reis d'Orient*, però la forma *els Reis Mags* no té tradició popular a les nostres terres, malgrat que siga més fidel a la Bíblia i que tinga un ús ben extens a tota la Romània (*los Reyes Magos*, *les Rois Mages*, i *Re Magi...*). Vegeu com Bibiloni ens explica [al seu blog](#) que els mags eren savis astrònoms (anglès *magi* o *wise men*), no prestidigitadors que trauen conills de capells (anglès *magicians*). A les Illes no usen l'article salat en aquest cas i ho diuen de la mateixa manera que els continentals.

Els Reis participen la nit de Reis (la del 5 al 6 de gener) en una *cavalcada*, que sembla ser bastant moderna i d'origen valencià, ja que la primera va ser la de l'any 1866 a [Alcoi](#) (l'Alcoià). El dia de Reis, el 6 de gener, porten regals als infants. El nom del rei caucàsic rep el nom de *Melcior*, no *Melxor*. Malgrat que els Reis són segons la tradició homes, en 1937 quan València era capital de la II República Espanyola, es va fer una cavalcada laica on les tres Magues de la festa de Gener (potser haurien de ser *Reines*?) portaven els noms de Llibertat, Igualtat i Fraternitat. Enguany s'hi ha tornat a fer amb el suport de la batllia valenciana, i no amb poca [polseguera mediàtica](#).

Per últim, algunes empreses tenen la tradició nadalenca d'obsequiar els treballadors amb un conjunt de productes gastronòmics. Sembla que des de les institucions lingüístiques s'ha optat per traduir com a *panera de Nadal* el que l'espanyol denomina *cesta de Navidad*. El francès en diu *colis* (paquet, comanda) *de Noël* i l'anglès opta per *Christmas box* (caixa) o *Christmas hamper* (cistell). Tanmateix, amb una cerca a Google veiem que la *cistella* li guanya el joc a la *panera*. Jo mateix he sentit *caixa de Nadal* de boca d'amics filòlegs. *It's up to you!*

Per ampliar el vocabulari de Nadal, podeu veure [l'especial](#) que va preparar el portal ÉsADir. Vegeu també [Viu el Nadal en valencià!](#), vídeo de la Diputació de València, [Tres refranys nadalencs](#) trets d'*Els 100 refranys més populars* i ["#Esdutió"](#), de Núria Puyuelo (*El Punt Avui Cultura*, 18/12/2016).

9 En català, sisplau / Dèficit de futur lingüístic

Xavier Bosch @xavierbosch

Ara, 17/11/2016

http://www.ara.cat/opinio/catala-sisplau-Deficit-futur-linguistic_0_1689431089.html

Mai havia vist tants números per parlar de lletres. Les 147 pàgines de xifres i gràfiques de l'*Informe de política lingüística* que s'acaba de presentar són la fotografia nítida, precisa i completa de l'ús del català. Hi ha tanta teca que costa destriar el gra de la palla però, a grans titulars, la conclusió seria que en un país on el 35% de la població ha nascut fora de Catalunya i on el castellà és llengua dominant en tants àmbits, deunido com ens en sortim. Diuen que el 94,3% de la població entén el català –costa de creure– i que el 80,4% el sap parlar –que encara costa més d'empassar–. De fet, potser una cosa és que el sàpiga parlar i una altra que no el parli mai perquè no vol, no li cal o no li surt de la carabassera. Potser passa també que, de la mateixa manera que mentim en els sondejos a peu d'urna, ens agrada enganyar en les enquestes sobre l'ús de la llengua. Que en ràdio anem bé i en cinema fatal era una evidència. Que a Olot es parla més català que a Badalona, també. I que la justícia se'n fot del català, encara més. Però tot això fa referència a la quantitat de parlants. En canvi, de l'anàlisi qualitativa de quin català emprem ningú no s'atreveix a fer-ne un informe perquè els titulars haurien de ser, a la força, catastròfics. Hem passat la tardor indignant-nos perquè desapareixien un centenar d'accents diacrí-

tics que, ben mirat, no servien de gaire. En canvi, de l'empobriment progressiu de la llengua no se'n canta ni gall ni gallina. A les ràdios líders, i a les que no en són tant, van desapareixent els pronoms febles. A TV3 s'ha perdut el rigor lingüístic de l'inici. Al pati de l'escola sentim com "s'ha caigut" un tros de teulada. El problema ja no és, tan sols, que ho digui un nen, sinó la seva mestra. La de català.

Dèficit de futur lingüístic

A Catalunya hi ha un fenomen creixent que no em deu passar només a mi, suposo. ¿No us sembla mentida quants cops al dia ens topem amb alguna persona d'aquest escàs 5,7% de la població que no entén el català? Ja és casual trobar l'agulla en el paller tantes vegades. També em resisteixo a creure que, en el moment en què més gent –en termes absoluts– parla en català en tota la història, la llengua serà cada vegada més mal utilitzada, més plena de manlleus, amb un lèxic més escàs i una sintaxi més impròpia. Es moren els nostres avis però no cal enterrar amb ells vocabulari i expressions a un ritme que no ens podem permetre. No vull pensar que, d'ara endavant, i pels segles dels segles, el català sempre anirà a pitjor sigui per deixadesa, per passotisme o perquè són els signes del temps i no ens hi hem d'amoïnar. Em rebel·lo contra aquest conformisme resignat en qualsevol àmbit de la vida. Aquests dies, arran de la victòria de Donald Trump, als Estats Units s'ha posat de moda dir que el populisme creix per culpa del "dèficit de futur". L'expressió, també aplicable a aquesta Europa desorientada, significa que els joves estan convençuts que viuran pitjor que els seus pares. D'aquí neix el seu descontentament i l'enrabiada vital que els du a estripar les cartes del sistema conegut i, com que no hi

tenen res a perdre, decideixen votar candidats que tenen la virtut de parlar pel broc gros, sense que després ningú no els faci bufar en un control de demagògia. No m'empasso que aquí visquem en un dèficit de futur lingüístic en què cada generació escriurà i parlarà pitjor que l'anterior. Encara entenc menys que aspirem a tenir un estat propi i deixem que la principal eina de cultura se'ns rovellí. I m'esgarrija, sobretot, que ningú no hi vulgui posar remei.

10 Restolines

Joan Solà

Avui Cultura, 27/12/2007

<http://www.nuvol.com/opinio/una-altra-opunitat-perduda/>

L'ordinador em subratlla la paraula del títol: no la deu reconèixer, el pobre. Com tothom (que ho sap) sap, aquesta paraula apareix a la nadala *Fum, fum, fum*: “A vint-i-cinc de desembre / és el dia de Nadal, / molt principal. / En sortint de les matines / farem bones *restolines*”. Però, rodolant pels segles i lliscant pels llavis de generacions, les peces folklòriques s'estiregassen. I aquesta té variants: *quan eixirem de matines*, per exemple; o, en lloc de *restolines*, hi trobem diverses altres paraules: *rostolines*, *escudines*, *escaldines*, *coses fines*, *coques fines*. ¿Què passa? Doncs que la nostra paraula deu ser una paraula més o menys inventada, si tenim en compte que no consta absolutament en cap diccionari dels segles XIX-XX ni al *Costumari català* de Joan Amades i que només apareix un cop al *Corpus* de l'IEC. Aquí el que interessa és la rima: per això hi va bé qualsevol altra paraula que faci el fet, i tres de les substitutes, *rostolines*, *escudines*, *escaldines*, són germanes pastades de la nostra: misterioses, inventades. He furgat una mica, recorrent a col·legues generosos com Eugeni S. Reig, Xavier Fargas, Anna Gudiol, Albert Rico, Jordi Minguell, i fins he anat a raure als pous sense fons de les llistes Migjorn i Zèfir. I ara els dic el què, sense les explicacions populars (*restes* > *restolines*, etc.: no són pas restes...) i sense més agraïments, que se'm menjarien l'espai i... fins les *restolines*.

Les *restolines* eren la menja lleugera que es feia tradicionalment abans o/i després de la missa del Gall, dins mateix de l'església, al voltant d'una mica de xera i amb alguna simbomba que roncava mentre la gent se saludava i la xicalla reia enjogassada: quatre neules, uns trossets de torrons, potser un

parell d'ametlles, i un porronet de ratafia. Com que es feia en aquella primeríssima hora *matinal*, doncs al vers hi esqueien les *matines* dels capellans, les quals, però, després imposaven la rima que dèiem. En algun indret la paraula encara és viva, si “viva” vol dir que la gent gran encara l’ha coneguda o que en algun ambient (religiós o d’escoltisme) s’ha anat transmetent, a cavall de la nadala o ja amb un significat una mica “evolucionat” cap a un pa amb tomàquet en taula ben parada i ornamentada i amb estufa elèctrica i potser amb copa de xampany o –quin remei!– de “cava” (ja en som, de beneits, els catalans, de deixar-nos perdre la preciosa paraula [*xampany*](#)!).

Els qui no coneixen el mot, això ho anomenen amb paraules més genèriques, com ara *suca-mulla*, *torronada*, *xocolatada* o *ressopet*, *ressopó*. El que és curiós és que el mot no aparegui en la llarguíssima descripció (unes dues-centes pàgines) que l’obra d’Amades fa dels costums dels dies 24 i 25 de desembre. Però aquesta obra és tan desgavellada... No coneixen el terme molts dels joves actuals d’arreu: mostra significativa de la rapidíssima evolució que experimenta darrerament la nostra vida diària. Doncs, au: *Déu nos do unes santes festes / amb temps de fred i calor*.